

een grote omvang aangenomen heeft. Inclusief alle chauffeurs, typistes en overige Nederlandse arbeidskrachten kwam het vermoedelijk in het land als geheel niet boven de zeshonderdvijftig à zevenhonderd personen uit. In Den Haag werkten in '44 in de centrale van de *BdS* honderdvijf-en-tachtig krachten, bij de *Aussenstelle* Amsterdam honderddrie-en-zeventig. Een normale *Aussenstelle* die één of meer provincies onder haar controle had, telde als regel niet meer dan dertig of veertig medewerkers. Op de belangrijkste posten zaten uitsluitend Duitsers – in totaal, maar nu ook lagere functies meegerekend, ca. vierhonderd¹, in Amsterdam (controle over Amsterdam, Noord-Holland en Utrecht) vijftig tot zestig.² Van de *Kriminalpolizei* waren omstreeks '43 slechts twee-en-dertig Duitsers in ons land gedetacheerd.³

Dit relatief kleine maar goed geschoolde en snel reagerende apparaat was zowel voor het inwinnen van zijn informaties (*Sicherheitsdienst: Abteilung III* van de *BdS*) als voor het uitvoeren van recherches en het arresteren van verdachte personen (*Sicherheitspolizei: Abteilung IV*) goeddeels afhankelijk van de medewerking van Nederlanders. Wat konden in de hoofdstad plus Noord-Holland plus Utrecht die vijftig tot zestig Duitsers in hun eentje verrichten welke Lages, de latere *Aussenstellenleiter*-Amsterdam, onder zijn bevelen had? Bij het werk van de *Sicherheitspolizei* dat sinds '41 van Den Haag uit geleid werd door Erich Deppner ('een Nazi in hart en nieren'⁴) waren tal van Nederlandse politie-organen en -functionarissen ingeschakeld (aanvankelijk lang niet allen NSB'ers, al kwam daar later wel het accent bij te liggen) en ook de *Sicherheitsdienst* kreeg in den beginne veel van haar inlichtingen via de Nederlandse politie. Hoofd van *Abteilung III* was de in Amsterdam in 1903 geboren Duitser Friedrich Knolle die, al had hij ook in Duitsland bij de *Sicherheitspolizei und SD* carrière gemaakt, goed in Nederland thuis was en ook Nederlands sprak; tot zijn zeventiende jaar had hij in Amsterdam gewoond. Knolle kwam in de herfst van '40 uit Aken (van waaruit hij in de neutraliteitsperiode ijverig in ons land had laten spioneren) naar Den Haag⁵ en liet de al bestaande netten van spionnen (*V-Männer*) verder uitbouwen.

Die *V-Männer* waren er in soorten. Er waren Duitsers die vanuit de Duitse-, en Nederlanders (meest NSB'ers) die vanuit de Nederlandse overheidsorganen regelmatig inlichtingen aan de *Sicherheitsdienst* doorgaven, steeds

¹ 'Vortrag des Generalkommissar Rauter' (16 febr. 1944), p. 4 (Doc I-1380, b-14). ² W. Lages 'Tweede commentaar op A. J. Herzberg: *Kroniek der Jodenvervolging*' (okt. 1952), p. 30 (Doc I-998, o-3). ³ 'Notiz betr. Bestrafung der Rassenschande in den Niederlanden' (verm. 1943), *VuJ, HA Justiz*, 9 j. ⁴ J. B. Veefkind jr.: 'Mededeling' (24 sept. 1946), p. 15 (Doc I-1884, e-10). ⁵ *BDC*, regestenlijst XXIX, p. 17; Doc I-922, beschrijvingslijst.